

tike bez kojega ju je gotovo nemoguće pratiti i razumjeti. Djelo gotovo da i nema sistematičnosti (osim, donekle, u naslovima poglavlja), a nepostojanje bilješki na nekim mjestima zaista može uzrokovati frustraciju, jer se o nekim značajnim povijesnim osobama govori gotovo kao u kvizu u kojemu treba pogoditi o kome je riječ (npr. rečenica počinje s „Riječima jednog Škota iz tog vremena...“; str. 163). Dok o nekim pitanjima iznosi zaista nepotrebne detalje (npr. o tome gdje je Luther kao dječak brao jagode), kod Collinsona mnoge velike teme reformacije (ako su uopće i spomenute!) ostaju nedorečene, a raznim „šaljivim“ dosjetkama i usporedbama nerijetko ih čak (tako se barem čini!) i banalizira. Povrh svega spomenutog i nespomenutog, mora se reći da i prijevod (uključujući lekturu) nije baš najuspjeliji.

Riječ je, dakle, o knjizi za koju ne znamo kome bismo ju preporučili (početnicima je prezahtjevna, nesistematska itd, a studentima i stručnjacima previše neozbiljna i površna). Ipak, izdavačima hrvatskog prijevoda ove knjige treba odati priznanje da su željeli hrvatsku čitalačku publiku obogatiti za još jednu knjigu na temu kod nas tako slabo poznatog protestantizma. Neka ova knjiga i ovaj iskren osvrt na nju posluže kao upozorenje svima koji će se u budućnosti latiti odgovornog uredničkog zadatka izbora knjigâ za prevođenje i ujedno poticaj da se prethodno provjeri njihova kvaliteta. Očito je da veliko ime nije ujedno i garancija kvalitete. Ili je možda samo riječ o iznimci koja potvrđuje pravilo?

Tomislav Vidaković

Dietrich Bonhoeffer

Etika

Ex libris i Synopsis, Rijeka i Sarajevo, 2009, 412 str.

Dietrich Bonhoeffer (4. veljače 1906, Berslau, danas Wrocław, Poljska - 9. travnja 1945. Flossenbug, Njemačka), njemački evangelički teolog, doktorirao je 1927. na Sveučilištu u Berlinu i otišao 1930. na postdoktorske studije u SAD na Union Theological Seminary u New Yorku. Nakon što je zaređen za svećenika 1931, od 1934. postaje član Ispovijedajuće crkve koja je predstavljala odgovor na priključenje Njemačke evangeličke crkve nacističkom režimu. U veljači 1945. zatočen je u koncentracijskom logoru Buchenwald, a 8. travnja u Flossenburgu osuđen na smrt vješanjem.

U životu i djelu Dietricha Bonhoeffera evanđelje nije ostalo nijemo. Bonhoeffer je u jednom trenutku, na jednom mjestu rekao istinu. Kako je njegova riječ postala istina? Spoznao je tko ga je potaknuo na govor i što ga je ovlastilo da govori, spoznao je mjesto na kojem se nalazio te je predmet o kojem je govorio

postavio u taj sklop (usp. str 375). Bonhoeffer se suprotstavio totalitarnoj državi koja je željela kontrolirati sva područja života i nije želio biti nevidljiv. Svojim djelima želio je uobličiti lik Isusa Krista među ljudima. On je nastojao probuditi Crkvu da mora pitati državu: „može li odgovoriti da je njezino vladanje zakonito državno vladanje? Posebice posve jasno mora to pitati imajući u vidu postupak države prema Židovima“.

Jedno od pitanja koje Bonhoeffer postavlja kroz *Etiku* je: Postoji li kršćanska etika? Postavlja izazov pred Crkvu „koja mora pomoći onima koji su žrtve državnog nasilja, neovisno o tome tko su oni; neizostavno ih mora pomagati bez obzira jesu li članovi Crkve ili nisu. Ako vidi da država postupa beskrupulozno, ne poštuje red i zakon, onda Crkva mora ne samo suosjećati sa žrtvama nego biti spremna da i sama padne pod kotače i bude žrtvom nasilja.“ Za čitatelja izazov je promatrati nastanak Bonhoefferove knjige i rekonstrukciju slijeda stvaranja rukopisa *Etike*, koji su nastajali kroz pet vremenska razdoblja, od ljeta 1940. do boravka u zatvoru 1943. Kao da knjiga poručuje: nisam nastala, nego sam nastajala i ne možete me pročitati, nego me trebate čitati.

Tako su u vremenskom razdoblju I (od ljeta 1940. do studenoga 1940) nastali naslovi *Krist, zbilja i dobro*. *Krist, Crkva i svijet*, *Etika kao uobličavanje*, te u rujnu/listopadu iste godine *Baština i propast*, koji je u tom trenutku bio nedovršen. U vremenskom razdoblju II (od listopada 1940. do veljače 1941) nastao je tekst *Posljednje i pretposljednje stvari* te od prosinca iste godine *Prirodni život*, koji je također u tom trenutku bio nedovršen. U međurazdoblju (od travnja do kraja 1941) nastaje tekst *Država i Crkva*, te se dopunjavaju tekstovi *Baština i propast*, *Krivenja, opravdanje, obnova* i *Umetak u Krist, zbilja i dobro*. U vremenskom razdoblju III (od početka rujna do ljeta 1942) nastaju tekstovi *Povijest i dobro* u dvije verzije i *Osobni i stvarni etos*, te u kolovozu 1942. *Učenje o primusu usus legis*, koji je u tom trenutku bio nedovršen. U IV. vremenskom razdoblju (do kraja 1942) nastali su tekstovi *Ljubav Božja i propast svijeta* te dva teksta koji u tom trenutku bili nedovršeni *Crkva i svijet* i *O mogućnosti crkvene riječi svijetu*. Krajem 1943. nastaje tekst *Nakon deset godina*. Vremensko razdoblje V (od početka do travnja 1943.) donijelo je rukopise „*Etičko*“ i „*kršćansko*“ kao tema i *Konkretna zapovijed i božanski mandati*, te u zatvoru (1943) *Što znači reći istinu*.

Ovako napisana *Etika*, posebno kada čitatelj doživljava sadržaj subjektivno i osobno, sastoji se od tekstova koji nisu naučeni pa napisani u znanstveno djelo, nego proživljeni pa ispričani i vrište kao nijemi svjedoci kada je vladalo zlo. Ti tekstovi žele potaknuti čitatelja da ne odmiče glavu, da ne pere ruke, da se ne pretvara, kao, sve će biti u redu. Porukama koje donosi knjiga želi se izgraditi povjerenje prema ljudima, želi se izgraditi i poravnati put za istinu, želi se viknuti „i ti si potreban ovom svijetu!“ Nakon krvoločnih ludila 30-ih i 40-ih godina prošlog stoljeća Bonhoefferov poziv odnosi se i na sve današnje kršćane i njihove osobne

vjere – gdje je odgovornost za neučinjeno, kamo se upire prst, koga jezik optužuje, čije zlo. U Bonhoefferovo vrijeme marširao je političko-religijski nacionalizam, a gdje je bila kršćanska crkva? Je li želja za gospodarskom i političkom moći iznad poziva Isusa iz Nazareta: „Zato idite i počnite činiti mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, učeći ih da drže sve što sam vam zapovjedio. Evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta“ (Mt 28,19-20).

Zato ova knjiga predstavlja i svjedočanstvo jednog vremena, koje je bilo jučer, ali može biti i danas, a opasnost je da se dogodi i sutra. Bonhoeffer prenosi poruku Crkvi i vjernicima kako ne smiju zanemariti niti izbjegavati činjenicu kako se nalaze u svijetu, ali nisu od tog svijeta, kao što poručuje Isus Krist u svojoj molitvi „Ne molim da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih sačuvaš od zla“ (Iv 17,15). Bonhoeffer posebno naglašava potrebu da kršćanin i Crkva trebaju svojim životom, riječima i djelima biti „zaronjeni u konkretnost vlastitog vremena“ te moraju dati odgovor na život Isusa Krista, što predstavlja odgovornost. Pred Crkvom današnjice stoji izazov „biti stvarni nositelji i prenosioci Radosne vijesti Isusa Krista“ ili ostati u vlastitoj samodopadnosti i, kao što navodi Bonhoeffer, „jeftinoj milosti“ i robovanju frazeologiji i načelnosti te je umjesto ideologije koja se poziva na Krista potrebna Isusova praksa „ovdje i sad“, kao što je zapisano: „Hvala Bogu koji nam svagda daje pobjedu u Kristu, i po nama širi miris znanja o sebi na svakom mjestu“ (2 Kor 2,14).

Poruka koju nam prenosi Dietrich Bonhoeffer kroz tekstove u *Etici* glasi: „Zadnje odgovorno pitanje ne glasi kako da se herojski povučem iz neke afere, nego kako će dalje živjeti neko buduće pokoljenje“. I zato zaključujemo predstavljanje knjige *Etika* Dietricha Bonhoeffera njegovim riječima: „*Koliko je jedno društvo moralno, vidi se po onome što čini njegovoj djeci. Jesmo li dakle, još potrebni?*“

Robert Bogešić

Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk

Religijska imaginacija i suvremeni mediji - medijizacija religije i/ili religizacija medija

Centar za empirijska istraživanja religije, Novi Sad, 2010, 270 str.

Zbornik radova „Religijska imaginacija i suvremeni mediji - medijizacija religije i/ili religizacija medija“, u izdanju Centra za empirijska istraživanja religije iz Novog Sada, koji su uredili Sergej Beuk, Zoran Kuburić i Srđan Sremac, okupio je na jednom mjestu tekstove teologa, komunikologa, sociologa, sociologa religije, doktora medicine, likovnih umjetnika i novinara.